

Меланхолія нашої долі

Григорій Хорошко

Анотація

Ця історія — про людину мистецтва та безжалісність світу в час війни до дітей, котрі намагаються всіма силами, навіть тоді, коли вони їх покидають, дарувати всьому навколо те, що є необхідним у ці тяжкі часи для всіх: можливість досягнути особистої свободи і спокою, стати з ними єдиним цілим бодай на кілька миттєвостей, дати змогу нації й самим собі знову пізнати благодатне відчуття миру й добра — і продовжити жити з усвідомленням своєї української ідентичності та вірою в душі.

Історія про війну, мистецтво та людські долі.

"Війна — образ, який, крім смерті, розрухи й підступності, приходить разом з даром повчальних уроків — тих, які згодом так і не засвоюються".

Уже складно згадати, кому належить вислів, що всі ми так чи інакше пов'язані одне з одним. Цілком можливо, що саме так і є, проте якби це було настільки поширеним явищем, як про це полюбляє поговорити багато хто, то у світі, мабуть, усі були б знайомі одне з одним. Утім, з одного боку, нічого поганого в цьому немає. Бо тоді, знов-таки, напевно, не було б надміру сором'язливих людей, було б менше соціопатів і тих, хто із власної волі завдавав би шкоду суспільству, оскільки науково доведений, проте ще не підтверджений остаточно факт того, що людина з меншою часткою ймовірності завдасть шкоду будь-кому, хто їй так чи інакше знайомий. З іншого боку, всі ці чинники можуть зіграти з нашим суспільством злий жарт, створивши умови, за яких шкода завдаватиметься не певними індивідами суспільства, а абсолютно більшістю один щодо одного.

Чи це так, чи ні, достеменно ми дізнаємось про це з дуже малою часткою достовірності. Однак все одно це не привід не вважати себе пов'язаним з будь-ким. Певна річ, ви не обов'язково маєте в будь-якому разі перебувати в родинних, дружніх або любовних стосунках із більшістю людей, з якими вас із певних причин щось єднає. Головний сенс цієї ідеї полягає в тому, що якби ми ставилися до тих, кого знаємо, з більшою теплотою і розумінням, то суспільство й життя саме по собі стали б у рази більш толерантні, миролюбні й гуманні до всіх людських дій і взаємодій та й стосовно себе самого.

Людина — це дуже вразлива істота, й що уразливішим виявляється індивід, змушений терпіти приниження та образи від собі подібних або пригнічення засобами

впливу з боку суспільства, то більш злопам'ятним, ненависним до всього, згубно амбітним та мстивим стає індивід. Бо суспільство, членами якого ми стаємо з самого нашого народження, закладає серед своїх засад механізм відсіювання слабших — чи то фізично, чи то ментально.

Здавалося б, що може вдіяти один відсіяний індивід? Відповідь проста: поєднається з такими ж, як він. Доти, доки вони разом не досягнуть бажаного результату, який зазвичай є жадобою помсти або просто набуття тих цінностей, до яких їх ніколи не допустили б.

Часом дехто із тих відкинутих індивідів стає особистостями, котрі дарують людству прогрес, всупереч тому, що свого часу не мали визнання з боку суспільства. І саме такі особистості, становлення яких відбувалося як доказ самим собі та світу власної значущості, і є тими, кого ми називаємо "двигунами прогресу".

Однак, на превеликий жаль, світ — це одвічне протистояння головних сил, які так і не можуть бути остаточно пізнаними людиною: ідеться про добро і зло.

Усім тим, хто зміг скористатися своїм невдачливим таланом, оцією відкинутістю на благо людей та світу, протистоять спрагли помсти і загальної рівності, але такої, за якої деякі будуть "рівнішими за інших". Саме подібні діячі в історії людства бажали і бажують за будь-яку ціну самоствердитися в такий спосіб, щоби більше не знати тих пригноблень та обмежень свого еґо, готові не просто йти по головах, керуючись особистісними амбіціями, а в буквальному сенсі занурити в суцільне згарище увесь відомий нам світ — внаслідок того, що вони колись були зачеплені чи ображені настільки, що зненавиділи все й усіх, крім себе, і стали особами з викривленою свідомістю.

Почуття помсти і ненависті, нехай навіть не обґрунтованої, в'їдається у свідомість людини і заволодіває її думками набагато швидше й заразніше, ніж будь-який із відомих людству вірусів, втім, якими ці почуття є.

Війна — це саме один із тих інструментів, до яких якраз-таки вдаються всі ті, хто так чи інакше опинився на боці зачеплених, згодом бажуючи скористатися нею для досягнення своїх карколомних цілей і самоствердження в очах усіх тих, хто бодай раз кидав у бік цього умовного зачепленого невимушений погляд.

Керуючись подібними принципами, людське життя перестає містити для них якусь цінність. Для них важить уже лише ресурс, що його вони використовують у своїх цілях. Так, завжди керує мала або не дуже, але все ж таки група людей, яка керує саме масами. Тому їм і доводиться затуркувати ці маси, щоб вони вмирили за їхні ж ідеї, на їхніх війнах, а все, що залишається решті світу, — захищатися від цих затурканих мас невігласів.

На жаль, хоч би як було дивно ба навіть сумно, але всіх диктаторів, безумців та їхніх підлабузників, які так чи інакше були відкинуті суспільством одного разу, згодом це ж саме суспільство і допускає до керування своїм же життям, у ході чого виявляється, що вся, скажімо так, система та підвалини суспільства, в якому вони існували, стають більш прихильні до тих, хто виявився, на їхню колишню думку,

найгіршим із їхніх представників, однак саме той шлях страждань та випробувань, які випали на їхню долю, надав їм певної гідності.

Здобувши бажане, пригноблений не перестає таким бути, аж ніяк. Передусім — починає згадувати, продумувати свою помсту до найдрібніших деталей, розподіляючи її за різними ступенями тяжкості, а вже згодом переходить безпосередньо до втілення свого задуму.

На початку такий індивід завдає шкоди комусь із собі подібних, хто відкинув його свого часу. Потім може навіть обдарувати суспільство якимись благами, щоб переконати його у своїй любові та відданому служінні. Однак коли все дріб'язкове вже можна вважати завершеним, а всі вороги минулого опиняться замкненими в дерев'яних ящиках або ж у вигляді попелища в неглибокій посудині, до колишнього пригнобленого не приходить усвідомлення того, що він таким не є, — тепер стан його розуму виявляється настільки схибленим, що він перестає бути таким, яким був народжений, він перетворюється на істоту іншої категорії. На жаль, однак саме звідси до цього індивіда і приходить думка про те, що ущемлений він був далеко не такими ж індивідами, як і він сам. До нього приходить думка про те, що в усіх його негараздах винен, ні багато ні мало, увесь світ.

Саме так. Тож людство має спокутувати свої ж помилки, а точніше — помилки того суспільства, яке воно саме й вирішило закласти. Суспільство вкладає меч ненависті до рук своїх членів. І саме суспільство робить деяких своїх індивідів божевільними, рано чи пізно відкидаючи їх з тих чи інших причин.

Чи можна якось зарадити цьому? Так! І як саме — відомо абсолютно кожному з нас, принаймні в це справді хочеться вірити: насамперед усім нам необхідно перестати бути замкненими в собі й невдячними. Мусимо усвідомити, що осуд ближнього ніколи не матиме добрих наслідків, а замикання людини в шори, що подеколи вважається доцільним в очах керівних сил, не є неодмінною гарантією виправлення того, хто так чи інакше потребує цього. Виправлення особистості супроводжується найперше визнанням нею своєї недосконалості й порочності, а також каяттям у своїх негідних вчинках. Кожен член людського суспільства має зрозуміти, що запорука його ж успіху та всіх благодійників — не злість, а розуміння і взаємне дарування блага.

Чи це утопія? Можливо. Однак та, що не вимагає від людини того, на що вона не здатна. Втім, важко сперечатися з тим, що найскладніше в житті — це не говорити правду чи утримуватися від чогось смачного після заходу сонця. Найскладніше — це просто бути людиною і, нарешті ставши нею, нести благо навколишньому світові. Тоді дилеми й суперечності, які роз'їдають наші душі, зможуть поступово вирішуватися. Від війн та хвороб — до гуманізму і загального порядку.

* * *

Чи варто розмірковувати над цими питаннями? Для когось вони мають суттєве значення, ніби сам доказ того, що ти є свідомою особистістю, котра має бажання і здатність мислити в подібному ключі. Для інших же подібні судження є абсолютно пустою порожнім заняттям, яке ставить хіба низку риторичних запитань, які так і

залишаються без відповіді.

Принаймні саме над цим міркував, і досить серйозно, юнак, на ім'я Павло. Задумливість була прикметною рисою його характеру. Важко сказати, чи приносило йому це задоволення, чи він просто намагався подібним чином скоротити час. Однак рідко коли глибокі духовні роздуми приводять людину до усвідомлення того, що вони вчинили на неї поганий вплив, бо її думки — це і є вона сама, а в разі заперечення власних суджень важко сказати, якої ж все-таки думки про себе є сама людина.

Під час прогулянки Маріїнським парком вечірньої пори важко було не розмірковувати про щось таке, що безпосередньо впливає на наше життя. Чи то війна й ті, хто її розв'язують, чи те, яким чином вона починається і завершується.

Війна, розпочата росією проти України, тривала на той час уже понад пів року, тож Павло мав досить часу для того, щоб відійти від відчуженого стану, постійної суєти і занепокоєння. Тепер, коли більша частина пережитого, принаймні так здавалося особисто йому, вже була позаду, він починав замислюватися над тим, що було просто неможливо уявити в ті моменти, коли ракети влучали в будинки на тих вулицях, де минуло його дитинство, а неквапна прогулянка для задоволення будь-де в рідному місті стала на певний час недоступною розкішшю...

Йому, якщо можна так сказати, навіть пощастило. Він увесь час провів у Києві — в місті, де він народився й виріс. Так, йому довелося стати свідком багатьох вибухів, прильотів та розривів ракет, у тому числі поблизу. Почути й, більше того, побачити стрілянину, яка відбувалася просто під вікнами його будинку. Бути значним чином зміненим війною, проте зберегти, принаймні як він сам думав, власну людяність. Дізнатися про сумну долю багатьох своїх товаришів і зрештою прийти до усвідомлення того, що сотням тисяч, якщо не мільйонам людей, не десь у далеких світах, а в його рідній країні, куди важче доводиться зараз, у сьогодення цієї страшної війни, а не колись у минулому...

Він намагався жити з почуттям вдячності: ЗСУ — за їхнє мужнє протистояння супротивникові. Волонтерам, котрі викликають у нього щире захоплення, так само як і всі інші, хто працює на благо нації. Комунальним службам, правоохоронцям, лікарям та всім людям доброї волі, котрі всупереч злигодням війни продовжують нести благо своїм ближнім, своєму народу, своїй Батьківщині.

Він намагався бути таким, проте чомусь його пронизувало дивне відчуття, яке раніше не було йому притаманне. Він навіть не міг визначитися, чи йому боротися, чи прийняти це відчуття. Цим відчуттям була байдужість, яка оповила його душу.

Не те щоб у нього опускалися руки, це не про нього, — просто він робив те, що мусив, те, що вважав за необхідне і доцільне, проте водночас без проявів будь-яких емоцій чи бажання вислужитися, ні... він просто ніби охолов до всього, бо тепер будь-яка подія в житті здавалася йому настільки дріб'язковою, що нагадувала лише порожній звук.

У парку було напрочуд затишно. Вітер плавно хитав гілки дерев, сонце вже встигло блиснути своїм останнім промінням над стародавнім та одним із найпрекрасніших міст

на планеті. Світ став плавно занурюватися в повноту нічної краси й ніжності, поступово стаючи незримим оку, але, водночас, він не ставав похмурим або якимсь моторошним, а немовби огортав своєю загадковістю, підживлюючи цими магічними соками все, куди тільки могли дотягнутися його неймовірно лагідні й zarazом грубі руки.

Павло виглядав на тлі парку досить самотнім. Наближалася комендантська година. Люди поспішали додому, хоч до її настання ще залишалося зо дві-три години чудової вечірньої пори. Павло ж, зі своїм мистецьким сприйняттям дійсності, нікуди не квапився. Він знав, що не дозволить собі затриматися настільки, щоб довелося потім шкодувати про те, що він взагалі вийшов надвір. Він мав здатність дуже точно відчувати час і знав усьому як ціну, так і міру.

Сам із себе, він був середній на зріст, кароокий, добродушний і зі внутрішнім стержнем, може, дещо замкнутий у собі, — йому було властиво віддавати перевагу усамітненню, особливо в подібний час. Та при цьому він охоче проводив час у компанії своїх товаришів, котрі так само, як і він, належали до мистецьких кіл: художники, письменники, поети, музиканти й інші служителі світу прекрасного.

Сам Павло був скульптором. Зазвичай він виконував роботи на замовлення, та коли настала війна, займався улюбленою справою значно рідше; втім, за слушної нагоди знову взятися за роботу — працював не покладаючи рук на те, щоб результат його натхненної, творчої праці був гідно оцінений і подарував його імені безсмертя, якого він бажав чи не найбільше в житті; крім того, прагнув досягти найвищого рівня майстерності виконання своїх витворів.

Парк уже спорожнів на цю пору, щоб не сказати, що крім молодого митця, в ньому не було ні душі. Втім, до певної міри це навіть тішило юнака. Він вирішив ще трохи походити парком і наблизитися до палацу, цього справжнього дива архітектури. Його прогулянка тривала вже доволі довго, тож він спокійно-зосередженим поглядом архітектора-професіонала споглядав красу ошатного палацу, а потім просто пішов собі далі з бажанням подихати свіжим повітрям рідного міста.

Навколо височіли шляхетні доглянуті дерева, і молодий скульптор неквапливо подався до оглядового майданчика біля нового пішохідного моста, з якого відкривався справді дивовижний краєвид.

Підійшовши туди, через деякий час він збагнув, що нічна темрява вже встигла цілковито виправдати свої надії в обіймах міста. З настанням війни вогнів у ньому явно поменшало, проте вечірній Київ так і не втратив своєї казкової краси. Вона вирізняла його завжди, тим паче зараз, однак тепер вона була дещо іншою — сповненою суворістю, похмурістю витонченості, яка могла бути притаманною лише цьому чудовому та незламному місту.

Павло починав обмірковувати свій новий творчий задум — своїм внутрішнім зором він уже прозрівав його величну постать, сувору похмурість тонів та неймовірну красу, що захоплює людський дух.

Люди, надто ті, хто присвятив своє життя служінню мистецтву, в мить з'явлення на світ нової ідеї стають ніби ізольованими від усього навколишнього світу — вони

перетворюються із себе пересічних на тих, ким є насправді. На тих, кого знають лише вони, бо саме тоді стають творцями чогось небуденного.

Та раптом вдумливість і спокій Павла стрімко рвонули геть, щойно він почув тужливий звук сирени протиповітряної тривоги. Цей звук був йому огидний — його не вирізняли якась сакральність, магія чи особлива унікальність, особливість у ньому була одна — відлуння загальної ненависті.

Сирена гула, а Павло тільки прислухався до цього тосчного звуку. З кожною наступною миттю він чекав, щоб вона замовкла, і ось нарешті стало тихо. На деякий час усе місто занурилося в глибоку тишу, ніби так завжди й було. Чиясь рука, несподіваний дотик до плеча юнака змусили його обернутися й упізнати того, кого він зовсім не очікував зустріти. Хоч ця зустріч виявилася сюрпризом, проте аж ніяк не неприємним — це був той, кому він завжди був радий. А коли нас через різні чинники зводять з кимось обставини, то іноді складається враження, що нам починає благоволити сама доля...

То був старий-добрий друг Павла — художник, визнаний і шанований у своєму фаховому середовищі митець, котрий із усіх його знайомих досяг у своєму ремеслі найбільшого успіху. І хоч він цього не хотів визнавати, проте мимохідь був безпосереднім живим прикладом для наслідування своїм приятелям.

— Де б ми ще зустрілися? — сказав художник.

— І не кажи, друже! — підтвердив скульптор. — Як ся маєш? Як і всі, живеш війною чи якимось інакше?

— Швидше за все, разом. Намагаюся жити, як і жив, але потім приходиться розуміння того, що подібним чином уже, на жаль, не вийде. Хоча, насправді, що ми з тобою такого бачили, щоб так від усього цього страждати?

— І не кажи. У мене постійно таке саме відчуття. Гіркоти і...

— Сорому.

— Так. Маєш рацію. Сорому. — сказав скульптор, важко зітхаючи. — А в іншому як? Як твої роботи? Чув, що тобі пощастило укласти кілька успішних угод перед війною...

— Було діло, та що з того: практично все пішло на допомогу і благодійність, зараз багатьом мої прибутки куди потрібніші, ніж мені самому. Мабуть, я ще встигну щось заробити, а люди потребують допомоги тут і тепер. Це найменше із усього того, що ми можемо зробити, ти розумієш.

— Звісно. Я протягом трьох місяців був під Києвом.

— Невже ти...?

— О ні, ти що! Не там, не хвилюйся. Я був у Обухові, у південній частині області.

— Ясно. А я поряд, у Козині.

— Який тісний світ! Так-от, ми займалися розвантаженням всілякої гуманітарної допомоги, і що я можу сказати тобі, друже, так це те, що моє серце донині кров'ю обливається.

— Чому ж? Ти робив добро, допомагав як міг.

— Я допомагав. На перших порах, як і багато хто, повірив у те, що ми допомагаємо,

та все одно — сам не розумію, чому, — у мене залишився якийсь осад недоробленого. — Його погляд спохмурнів і посуворішав.

Вони дивилися один на одного з невимовним почуттям якогось жалю і болю. Однак це виявилось лише миттєвістю смутку і журби. Вони так само, як і всі інші, тримали свої емоції під контролем, будучи сильними духом, хоч подеколи це вимагало зусиль над собою.

— Пробач, — сказав Павло. — Я не мав туманити тобі голову подібним. Давай краще поговоримо про нашу роботу, — із втраченою посмішкою сказав він. — Ти ж розумієш: коли не знаєш, чим себе зайняти, найліпше в цьому може допомогти лише робота.

— Згоден! — посміхаючись промовив художник. — Що я можу тобі на це сказати? Намагаюся працювати щодня. Однак тепер все відбувається якось по-іншому. Не в одній із моїх нових робіт я не можу не залишити навіть малого нагадування про те, що все це було написано під час війни, якщо, звичайно, самі картини не описують її саму. — Він захоплено милувався вечірнім Києвом, чудовою картиною, яка відкривалася його очам. — Дивися, брате, навіщо нам з тобою ламати собі голову над тим, що ми неспроможні вирішити, і заганяти себе в глухий кут? Навіщо нам міркувати про те, що було, що буде і чому так склалося? Навіщо марнувати собі життя на те, що паплюжить наш дух, адже, хоч би як там було, нас оточує щось прекрасне і незабутнє. Щось вічне, як усе це! — палко промовив він, широким жестом проводячи рукою навколо.

— Маєш рацію, художнику! Погоджуюся з тобою.

— Ну, а з твоєю роботою що?

— Правду кажучи, нічого. — байдуже відповів Павло. — Я, звичайно, працюю не щодня, бо просто потреби немає, так само як і замовлень на скульптури, тому частенько просто нидію від безділля, а коли з'являється те, за що я можу зачепитися, то працюю цілодобово, аж доки не досягну бажаного. У мене свій підхід до всього цього. Тим більше, останнім часом у мене накопичилася низка незбутих робіт, то якось так.

— Я й не знав, що в тебе проблеми зі збутом своїх робіт.

— Це дрібниці. Не бери собі на думку.

— Я подивлюся, що можу з цим зробити. Обов'язково повідомлю свого агента, щоб зробив гарну рекламу твоїх робіт.

— Не варто! Прощу тебе! Чесно!

— І все-таки мені це не складно, не переймайся. Спробувати, в будь-якому разі, варто. — сказав художник, проникливо дивлячись своєму другові у вічі. — Тебе, Пашо, дуже недооцінюють. На всіх нас рано чи пізно звертають увагу, всі ми бували на твоєму місці, тож не переживай, друже, все неодмінно налагодиться.

— Спасибі тобі, брате, за добре слово. Спасибі...

Вони неквапливо рушили назад, кожен своєю дорогою. Художник — до майстерні, на замовленому таксі, а Павло прямував до тролейбусної зупинки, сподіваючись дочекатися потрібного йому номеру.

— Скоріше б це вже скінчилося, — йшли, розмірковуючи про життя й наявні обставини вони обоє.

Війна для всіх виявилася тяжким випробуванням. Однак люди продовжували триматися і намагалися нести благо, роблячи кожен свій внесок у майбутню перемогу, бо сама логіка життя спонукала до цього. Певна річ, можна було цілком спокійно припустити, що вибір є завжди, в даному разі — просто сподіватися на милість окупанта, проте вся нація вже була навчена гірким досвідом, усім було відомо про те, що ці нелюди чинили і вчиняють на окупованих територіях, тож капітулювати в такому разі було б рівносильно смерті.

Попри будь-яку втому й виснаження, тяжкі випробування та злигодні долі, хоч би як вітри несприятливих змін намагалися збити з ніг, за будь-яких обставин дух має залишатися незламним: завжди потрібно знаходити в собі сили для продовження боротьби, не впускаючи у свідомість думки про те, щоб опустити руки і капітулювати, адже капітуляція — не що інше, як добровільна відмова від власної свободи, а свобода означає саме життя.

Художник ще недовго мав чекати таксиста, проте у них ще малося кілька хвилин на те, щоб трохи поговорити, адже востаннє перед цим вони зустрілися на Новий рік і не могли знати, коли їм пощастить зустрітися ще раз, а з огляду на обставини, в яких опинилася вся країна, кожену мить, проведену в компанії ліпшого друга, вже можна вважати справжнім добрим знаком.

— Як, по-твоєму, ми чергове втрачене покоління чи все ж таки ні?

— Складно сказати, друже. Знаєш, з таким підходом втраченим можна було б вважати абсолютно кожне покоління, проте людство продовжуватиме жити і світлі уми, поруч із творцями, продовжуватимуть вести його вперед. Хіба ні?

— Так, я згоден з цим — ти цілком правий щодо того, що втрачені, так чи інакше, ми всі, але все ж таки спробуймо замислитися над цим. — Він характерно жестикулював руками, захоплений злетом своєї думки: — Ну, ми з тобою, благо, не пережили тієї війни, що творці того самого першого "втраченого покоління" після Першої світової.

— Так, у цьому плані нам з тобою відносно пощастило. Хоча, як кажуть, бачиш сам. Уже минуло пів року війни, а фронт рухається темпами тієї ж Першої світової. Та й нещасні солдати змушені зариватися в окопах через безперервні обстріли "орків". Та й багато іншого...

— Я говорю не про саму сутність ведення війни чи побуту солдатів. Війна завжди однаково підступна і смертоносна.

— Тут, на жаль, ти маєш рацію.

— Я намагаюся тобі сказати, що через усі ці жахливі речі ми змарнували безліч часу, насаги і сил, які можна було б застосувати з більшою користю. Скільки ти писав картин до війни?

— Хороше питання. За який саме проміжок часу?

— Припустимо, місяць.

— По-різному.

— Я й сам чудово знаю про те, що по-різному, але загалом?

— Ну, наприклад, у січні цього року вийшло три. Досить значних.

— Чудово, мені десь штук п'ять робіт.

— Непогано.

— Аналогічно. — скрушно зітхнув. — А скільки вдалося написати під час усього цього жахіття?

— Не сип мені сіль на рану!

— СКІЛЬКИ!?

— Одну. Та й та... написав, щоб руки не забували. Тільки зараз і повернувся до роботи більш-менш повноцінно.

— Бачиш? Ось про це я й говорю. На жаль, так чи інакше, втрачені ми всі. Але благо, в нашому випадку, ми виграли лотерейний квиток, який нам з тобою в руки вклали воїни, які воюють за нас на фронтах. Вони дарували нам з тобою можливість робити те, що ми любимо, щоб наступні покоління не проклинали нас за те, що ми не працювали на славу. Особисто я намагаюся працювати так, щоб кричати від захвату, бо можу робити те, що хочу, — він нервово видихнув. — А ти як?

— По суті, так само. Просто я терплю себе із зовсім інших причин.

— Я тебе розумію.

— Знаю, друже. Знаю...

Митці здатні розуміти один одного з пів слова, однак при цьому в їхньому комунікуванні подеколи трапляються перепони, бо кожен з них промовляє різними мовами: хтось щебече голосом поезії, хтось каже своє слово від імені скульптури, ще хтось заявляє про себе буянням фарб і майстерністю пензля, представляючи на полотні зображену неповторну миттєвість життя...

— Над чим працюєш зараз? — запитав художник.

— Зараз, здебільшого, я в шуканні неймовірної ідеї. Але, крім цього, працюю над одним погруддям — гадаю, тобі сподобається, — він трохи замислився. — Так, гадаю, він тобі справді сподобається.

— І що ж це таке?

— Людина.

— Вражаюче! Навіть уявити не міг! — саркастично відгукнувся один літній чоловік, який, мабуть, перебував у не надто тверезому стані, проходячи повз молодих митців.

— Не звертай уваги, — сказав художник. — То що ж у ньому особливого? Я тебе знаю — у тебе ніколи не було простих робіт, у чому родзинка?

— У самому обличчі. Воно буде поділено на дві частини, наче день та ніч. Головним задумом є те, щоб показати людину до того, як вона пізнала, що таке війна, і, зрозуміло... — він говорив, ледь затинаячись, бо був трохи схвильований, адже не щодня цікавляться тим, чим ти гориш усе свідоме життя.

— Після. — продовжив свою думку митець.

— Як гадаєш, із того насправді вийде достойна річ?

— Можу навіть сказати, що я в цьому просто впевнений.

— Дякую.

— Мабуть, це справді захоплива річ — гадаю, мій агент зможе тобі допомогти знайти клієнта, він з тобою зв'яжеться.

— Це чудово! Ще раз тобі велике спасибі!

— Ти вже знайшов?

— Кого?

— Її.

— Ти маєш на увазі Музу?

— Аякже! — посміхаючись сказав художник.

— Знаєш, у тім-то й річ, що я ще не впевнений у тому, кого я врешті-решт хочу зобразити. Змученого, пораненого і вкрай виснаженого життям чоловіка чи жінку, на плечі якої випала неймовірно тяжка ноша.

— А може, не того і не другу? — поглядом наставника художник дивився у вічі Павлові.

— Кого ж тоді?

— Може, дитину? — якраз у цей момент до них під'їхало таксі, і художник одразу ж сів у нього.

— Стоп! — вигукнув Павло, притримуючи дверцята рукою. — Чому саме це має бути дитина?

— Я не кажу, що це має бути неодмінно дитина, просто поміркуй над цим, адже на їхній життєвий шлях випало не менше, брате. Пережити стільки гіркоти і смутку в такому ранньому віці, з чим не впорається більшість дорослих... Така несправедливість світу.

— Правду кажеш. Так... але... адже!

— Я впевнений, тобі це до снаги! Доброго вечора і на добраніч. — сказав на прощання художник.

— Добраніч... і ще раз спасибі тобі, друже, — тихо промовив скульптор, котрий залишився знову на самоті з самим собою, дивлячись на автівку, яка поступово віддалялася від нього...